

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D. КОА-019
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.
Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Имомов Ҳумоюн Шарофиддинович дар мавзӯи «Мақоми ҳуқуқӣ-конститутсионии ҳизбҳои сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ, муҳофизатии судии конститутсионӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) пешниҳод гардидааст

Дар низоми сиёсии олами муосир ҳизбҳои сиёсӣ мақоми хосаеро пайдо намудаанд. Онҳо унсуре ҷудонопазири раванди сиёсии ҷомеаи муосир гардидаанд. Ҳоло кишвареро пайдо намудан ғайриимкон аст, ки дар он ҳизбҳои сиёсӣ ва системаҳои гуногуни ҳизбӣ вучуд надошта бошанд. Шояд сатҳи инкишоф ва низоми рушди ҳизбҳои сиёсӣ дар кишварҳо ва минтақаҳои гуногун ҳолати мухталифро касб намудаанд, аммо новобаста аз чунин тафовутҳо, ки вобаста ба режими сиёсии мамлакатҳо аст, ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсурони муҳими системаи сиёсӣ ва қисми таркибии ҷомеаи маданӣ арзӣ ҳастӣ доранд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ новобаста аз мушкилоти мухталифи системаи сиёсии он ҳизбҳои сиёсӣ мавриди ташаккул ва рушд қарор доранд. Ҳамчун ҷомеаи демократӣ дар Тоҷикистон низ шароит ва имкониятҳои зарурии воқеият ёфтани низоми ҳизбии демократӣ ба амал омадааст. Ҳамин аст, ки дар кишвар ҳизбҳои самтҳои гуногуни инкишоф ташаккул ёфта, дар ҳаёти ҷамъиятӣ нақшҳои мухталиферо ба уҳда гирифтаанд. Таъкид кардан бамаврид аст, ки дар Тоҷикистон шароитҳои зарурӣ, махсусан, асосҳои ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ кайҳост, ки мавҷуданд. Махсусан, дар давраи соҳибистиқлолии Тоҷикистон шароит ва имкониятҳои беҳтари ташаккули ҳизбҳои сиёсӣ ба вучуд омадаанд. Раванди мазкурро ба қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ», «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» ва санадҳои дигари меъёрию ҳуқуқӣ пайваст намудан аз рӯи зарурат ва адолат аст.

Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми шароитҳои сиёсӣ ҳуқуқии ташаккули ҳизбҳои сиёсӣ дар заминаи асосҳои методологӣ, принципҳо, меъёрҳо ва арзишҳои дигари ҷомеаи мутамаддини демократӣ

омода гардидаанд. Дар доираи чунин ҳолатҳои дар боло зикршуда тавсиф, таҳлил ва натиҷагирии раванди пайдоиш ва иштироки воқеии ҳизбҳои сиёсӣ дар пешрафти ҷомеаи муосири Тоҷикистон аҳамияти муҳими назариявӣ методологӣ ва амалиро касб намудаанд. Рисолаи диссертатсионии Ҳ.Ш. Имомов, ки ба чунин масъалаи муҳими инкишофи Тоҷикистон ва мақоми пешбари ҳизбҳои сиёсӣ дар системаи сиёсии Тоҷикистон бахшида шудааст, дар мавзӯи муҳими инкишофи кишвар таълиф шуда, дар доираи мақсад ва вазифаҳои мушаххас дар рушди масъала ҷойгоҳи хосаеро пайдо намудааст.

Дар бахшҳои гуногуни рисолаи диссертатсионӣ масъалаҳои гуногуни сиёсӣ ҳуқуқии ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон мавриди таҳлил ва ҳулосагирӣ қарор гирифтаанд. Таъкид мегардад, ки дар байни нерӯҳои сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми пешбар ва барҷастаро ҳизбҳои сиёсӣ пайдо намудаанд. Онҳо, ки дар сатҳ ва шаклҳои гуногун фаъолият менамоянд дар доираи арзишҳои гуногуни идеологӣ фаъолият намуда, самтҳои мухталифи инкишофро соҳиб гардидаанд. Ҳизбҳои сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон гуногунчехра ва гуногунҷабҳа буда, доираи мухталифи одамон ва электорати хосаро пайдо намудаанд. Онҳо иштирокчиёни бевосита, пайваста дошта, низоми намояндагии махсусро ташаққул додаанд.

Аз ин ҷост, ки рисолаи диссертатсионии Имомов Ҳ. Ш. дар омӯзиши амиқи масъалаҳои гуногуни инкишофи ҳизбӣ ва низоми ҳизбии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дарёфти рӯовариҳои арзишию идеологӣ онҳо ва мақому ҷойгоҳи онҳо дар таркиби иҷтимоиву сиёсии ҷомеа ҷойгоҳи хоса пайдо менамояд.

Ҳ.Ш.Имомов кӯшишҳои зиёде ба харҷ додааст, ки сабабҳо, омилҳо ва унсурони асосии ташаққули низоми ҳизбии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намояд. Мақоми ҳизбҳои сиёсиро вобаста ба аломатҳои махсуси онҳо – рӯовариҳои арзишию идеологӣ ва самтгирии ташаққул ва мақомашон дар низоми сиёсӣ муқаррар намояд. Ӯ кӯшидааст, ки асосҳо, захираҳо ва тамоюлҳои асосии инкишофи ҳизбҳои сиёсиро вобаста ба вазъияти сиёсӣ ва ҳолати тағйирпазирии онҳо нишон диҳад. Ӯ таваҷҷуҳи бештарро ба сӯи мақом ва ҷойгоҳи ҳизбҳои сиёсӣ дар раванди ташаққул ва таҳкими ваҳдати миллӣ кашида, манбаъҳо ва роҳҳои асосии пайдоиш ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсиро нишон додааст.

Таваҷҷуҳи Ҳ.Ш.Имомовро масъалаҳои асосӣ ва пешомади инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ ва таъмини инкишофи муътадил ва оқибат, суботи сиёсӣ ба худ кашидаанд. Муаллиф ба натиҷаҳо ва ҳулосаҳои зарурӣ расидааст, ки дар раванди инкишофи ҳодисаҳо ва падидаҳои муҳими ҳаёти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои ҳамсояи он мавриди истифода қарор хоҳанд гирифт. Зеро бисёре аз масъалаҳо хосияти минтақавӣ дошта, методологияи ягонаи омӯзиш ва натиҷагирӣ талабдоранд.

Таҳлил ва натиҷагирӣҳои раванди сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, баҳусус, пайваستҳои вазъияти сиёсӣ ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ имконият медиҳанд, ки роҳу воситаҳои беҳтари ҳалли масъалаҳои

мубрам, таҳкими раванду ходисаҳо ва рушди муътадили кишвар пайдо гарданд.

Муаллиф тавонистааст, ки масъалаҳои асосии таҳқиқотро ба таври басанда ва зарурӣ дар сарсухани рисола асоснок намояд. Асосҳои методологӣ, навгониҳои рисола ва масъалаҳои барои дифоъ пешниҳодшударо ба таври барҷаста нишон дода, ҳолати истифодаи воқеии онҳоро муқаррар намояд. Дар ду боби рисола онҳоро ба таври амиқ мавриди таҳлил ва ҳулосагириҳо қарор диҳад. Дар ҳулосаи рисола масъалаҳои матраҳшуда натиҷагирӣ ёфтаанд, ки аҳамияти муҳими назариявӣ методологӣ ва амалиро касб менамоянд.

Дар боби аввали рисола раванди ташаккул ва инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ ва низоми ҳизбии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқот қарор гирифтаанд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳизбҳои сиёсӣ вобаста ба вазъияти сиёсӣ ва хусусиятҳои маконӣ замони раванди ҳосаи таъсир ва рушдро пайдо намудаанд. Мақоми муайянкунандаро унсурҳои таркибии вазъияти сиёсӣ касб менамоянд. Шароити инкишофи ҳаёти сиёсӣ, яъне воқеияти инкишоф, теъдод ва ҳолати рушди субъектҳо ва нерӯҳои сиёсӣ, хусусиятҳои маконии инкишоф, низоми пайдоиш ва инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ ва рӯварихҳои арзишию идеологии онҳоро муайян намуда, самтҳои баъдинаи фаъолияти онҳоро мурағбат месозанд.

Инъикоси воқеияти ҷамъиятӣ ва махсусан, вазъияти сиёсии инкишофи мамлакат дар ҷаҳонбинӣ ва рӯҳи одамони одӣ ва муқаррарӣ тавассути унсурҳои гуногун аҳамияти муҳим пайдо менамоянд. Дар байни онҳо талабот, таҳминҳо, эҳтимолиятҳо ва барномаҳои аҳамияти муҳим доранд. Хусусиятҳои мазкурро дар низомҳои ҳизбӣ кадр намуда, муаллиф тавонистааст, ки мақоми онҳоро дар раванди ҳалли масъалаҳои ҳаёти сиёсӣ нишон дода, ҷойгоҳи онҳоро дар таркиботи системаи сиёсӣ муқаррар намояд.

Раванди таъсис ва инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ дар шароити инкишофи муътадил дар нисбати инкишофи бухронӣ, махсусан, дар шароити мочароғароии рушд, ба кулӣ фарқ менамоянд. Дар баробари дарҳост, имкониятҳо ва талаботҳои одамон таъмини зиндагии сатҳи зарурӣ аҳамияти муҳимро касб менамоянд. Аз ин хотир, муаллиф ҳангоми баррасии масъалаҳои рушди низоми ҳизбӣ, ки асосан аз вазъияти сиёсӣ бармеоянд талаботу дарҳостҳои одамонро дар барномаҳои ҳизбӣ ҷустуҷӯ менамояд. Андеша дар бораи он ки мардум наметавонад ба таври инфиродӣ ва ё ҳайатӣ дар гурӯҳҳои кӯчак дар умури идораи кишвар асаргузор бошад, аҳамияти муайянкунандагӣ ҳангоми муқаррар намудани тарзи муносибат ба тадқиқи низоми ташаккули ҳизбҳо пайдо менамояд.

Муаллиф ба заминаҳои иҷтимоиву сиёсӣ ва идеологии пайдоиши ҳизбҳои сиёсӣ дар вазъияти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷуҳи ҳоса намудааст. Нерӯҳои сиёсӣ, ки дар кишвар заминаҳои умумии идеологӣ доранд, барои дарёфти қудрати идории сиёсии ҷомеа, баҳусус, ҳангоми интиҳобот ихтилоф зиддиятҳои ҷузъиро ба қанор гузошта, дар платформаи ягона муттаҳид мегарданд. Онҳо ташкилоти муташаккиро

таъсис медиҳанд, ки воситаи муҳимтарини ба қудрати сиёсӣ муваффақ гардидан аст.

Муаллиф таваҷҷуҳи хосаро ба масъалаи мақом ва нақши ҳизбҳои сиёсӣ дар ҳаёти ҷомеа равона намудааст. Низоми сиёсӣ ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият медиҳад, ки одамон ба таври сода ва осон дар ташкилотҳои гуногун, аз ҷумла ҳизбҳои сиёсӣ гирд оянд. Дар солҳои аввали замони истиқлолиятгарой набудани принсипҳо ва меъёрҳои мушаххасе, ки ҳамчун талаботи қатъӣ пешниҳод мегарданд, боис шудаанд, ки дар шароити инкишофи бухронӣ ва мочарогаҳои беҳад ташкилотҳои сиёсӣ зиёде, аз ҷумла ҳизбҳои сиёсӣ, пайдо шаванд. Аз ин хотир, дар рисола таваҷҷуҳи хосаро амалҳо ва фаъолиятҳои ба худ кашидаанд, ки барои танзими ҳизбҳои равона гардидаанд.

Дар боби дуюми рисола бештар масъалаҳои амалии ҳаёти ҳизбӣ ва низоми муташаккил гардидани онҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳизбҳои сиёсӣ ташкилоти демократианд. Онҳо дар сохтори сиёсӣ кишвар нақши асосӣ ва бунёдгар дошта метавонанд. Зеро чунин шароитро ҳукумат барои онҳо ба миён овардааст. Аз ин хотир, дар рисола таҳкими низом барои рушди ҳизбҳои воқеӣ ва демократӣ ҷойи махсусро касб менамояд. Муаллифи рисола ба масъалаҳои фароҳам сохтани фурсатҳо барои зуҳури истеъдодҳои ҷавон дар сохтори сиёсӣ кишвар; рақобатҳои интихоботии солим, ҳидоят ва ҷиҳатдиҳии овози умумии мардум; ҳукуматдорӣ ва ба уҳда гирифтани масъулияти ҳукумат, мурағаб намудани сиёсатҳои умумӣ ва пешниҳоди барномаҳои омӯзишӣ; шакл додани афкори умумӣ; бозтоби ниёзҳои иҷтимоӣ; эҷоди робита ва пайванд миёни мардум ва ҳукумат ва масъалаҳои дигарро ба ҷумлаи вазифаҳои аввали фаъолияти ҳизбӣ медонад.

Диққати заруриро муаллиф ба рӯовариҳои арзишию идеологии ҳизбҳои сиёсӣ ва мақоми нерӯҳои ҳизбии сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон додааст. Зеро системаи ҳизбӣ мушкilotи зиёде сохториро ташкилӣ ва мазмунӣ дорад. Бештари онҳо стратегияи корӣ ва ҳадафҳои муайян надоранд. Онҳо бар асоси манфиатҳои ҳизбӣ ва гурӯҳӣ фаъолият доранд. Гуногунҷеҳрагии миллию этникӣ дар шаклгирии ҳизбҳои сиёсӣ нақши муайянқунанда дорад. Ҳуввиятҳои ғайримиллӣ ва ғайридавлатӣ асоси рӯовариҳои воқеии арзишию идеологии онҳо мебошад. Ҳизбҳо бо оммаи мардум низ пайвасти зарурӣ надоранд. Онҳо то ба ҳоло мардумӣ нашудаанд.

Дар рисола масъалаи миёнаравии ҳизбҳои сиёсӣ байни ҷомеа ва давлат матраҳ гардидаанд. Байни ҳизби сиёсӣ ва ҳукумати демократӣ бояд пайванди ногусастанӣ вуҷуд дошта бошад. Маҳз ҳизбҳои сиёсӣ демократияро офаридаанд ва дар навбати худ низоми демократӣ ҳизбҳои сиёсиро рушд додааст. Демократия рақобат ва муборизаи осоиштаи ҳизбӣ аст. Интихобот, ки рӯкни асосии ҷомеаи демократӣ аст, бе рақобати ҳизбҳои сиёсӣ маънӣ надорад.

Дар рисолаи диссертсионӣ масъалаҳои ташаккули электорати ҳизбҳои сиёсӣ ва тамоюлҳои асосии инкишофи онҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ҳангоми иншои рисолаи диссертсионӣ ба масъалаҳои асосии инкишофи Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама, пайвастиҳо ва робитаҳои мутақобилаи вазъияти сиёсӣ ва низоми фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ муносибати ҳосае пеша мегардад, ки имконият медиҳад ҳолатҳои таҳқиқгардидаи пештари онҳо боз ҳам амиқ гарданд ва зиёда аз ин, ҳолатҳои мухталифи ҳаёти муосири кишвар муайян шаванд. Махсусиятҳои онҳо, ки такмил ва таҳкими тағйиротҳои сиёсиро инъикос менамоянд, ошкор шаванд.

Дар рисолаи диссертсионӣ аз мавқеи илмҳои сиёсӣ ва ҳуқуқи конституционӣ чараёни инкишофи равандҳои сиёсӣ ва махсусияти онҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Аз ин хотир, методологияи тадқиқи таҳлил, моҳияти иҷтимоӣ, махсусияти зоҳиршавӣ ва омилҳои асосии таъсиррасонии онҳо мавриди омӯзиш қарор дода мешаванд.

Муаллифи рисола аҳамияти сиёсӣ ҳуқуқӣ ва илмӣ мавзӯи интихобгардида, зарурати аз ҷиҳати назариявӣ методологӣ ва сиёсӣ амалӣ таҳқиқи онро нишон додааст. Махсусан, истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти барҷаста пайдо менамоянд.

Баҳсу мувоҳидаҳои илмӣ дар мавриди масъалаҳои вазъияти сиёсӣ ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, ҷустуҷӯ ва дарёфти масъалаҳои мустақили таҳқиқоти ҳеш, таҳлили мафҳумҳои зиёду мухталиф, истилоҳот ва қонуниятҳо, муайян намудани дастгоҳи мафҳумӣ, ки бевосита ба масъалаҳои инкишофи Ҷумҳурии Тоҷикистон пайвастанд, хусусиятҳои асосии рисолаи диссертсиониро ташкил медиҳанд. Муаллиф теъдоди зиёди таълифот ва корҳои нашро гардиши илмӣ додааст, ки масъалаҳои гуногуни инкишофи Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан, ҳамгирии вазъияти сиёсӣ ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсиро ба доираи баҳси илмӣ дохил намудааст.

Муаллифи рисола дархостҳои худро мурағаб сохта, пешниҳодоти амалӣ ва пешбиниҳои илмиро дар мавриди масъалаҳои таҳқиқшаванда мушаххасан иброз намудааст. Ҳамаи ин шаҳодати он аст, ки муаллиф сатҳи касбияти заруриро пайдо намудааст ва қобилияти зарурӣ ба таҳқиқоти илмиро шарафёр гаштааст.

Рисола ба таври мантиқӣ баён гардида, маводҳои таҳқиқотҳои илмӣ ба таври амиқ таҳлил гардида, натиҷагирӣ шудаанд, ҳулосаҳои асосӣ муҳим пешниҳод гардидаанд, ки аҳамияти амалиро касб намудаанд.

Дар баробари муваффақиятҳои зиёд, рисолаи диссертсионӣ аз камбудихо ва иштибоҳҳо холи нест:

- дар санадҳои меъёрию ӯюӯии Тоҷикистон низоми мураккаби таъсиси ӯизбӯои сиёсӣ муайян гардидаанд. Бештар мебуд, ки диссертант

масъалаи мазкурро баррасӣ намуда, роҳи сабук гардонидани низоми таъсис ва фаъолияти Ҷизбҳои сиёсиро нишон медод;

- дар рисола дар нисбати таълимоти классикии Ҷизбҳои андешаҳои зиёдеро пайдо кардан Ҷайриимкон аст. Ин Ҷиҳати масъаларо низ муаллиф бояд мавриди таҳлил Ҷарор медод.

Нишон додани чунин нуқтаҳои дар мавриди рисолаи диссертатсионӣ фаҳмат ба хоҳири тақмили таҷриботи буда, наметавонанд мазмуни бой ва муфассали рисоларо кошиш диҳанд.

Ҷамин тавр, Ҷ.Ш. Имомов аз худ дониши амиқ ва маҳорати истифодаи методҳои муосири таҳлиро нишон дода, қобилияти хошае барои гузаронидани таҳқиқоти мустақилонаи илмӣ зоҳир намудааст. Рисолаи диссертатсионӣ кори илмию таснифотӣ буда, дар он дар асоси таҳқиқоти муаллиф ҳолатҳои назариявӣ таҳия гардидаанд. Навъи хоши ҳалли илмии масъала пешниҳод мегардад, ки онҳоро метавон ба сифати муваффақияти илмӣ, ки аҳамияти муҳими сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ доранд, баҳогузорӣ намуд.

Имомов Ҷумоюн Шарофиддинович рисолае бо усули хош, методологияи қавии пазируфта ва муносибати объективонае ба раванду ҳодисаҳои сиёсию ҳуқуқии кишвар пешниҳод намудааст. Истифодаи он ҳам барои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳам барои кишварҳои дигари минтақа аҳамиятнок буда, дар дарки масъалаҳо ва дарёфти ҳалли онҳо аҳамияти муҳим пайдо менамояд.

Рисолаи диссертатсионӣ бо рӯзмаррағӣ ва навғониҳои худ фарқ намуда, ба талаботҳо оид ба диссертатсияҳо дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.02 – Ҷуқуқи конститутсионӣ, муурофияи судии конститутсионӣ, мақомоти маҳаллии ҳоқимияти давлатӣ ва худидоракунӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) ҷавобгӯ мебошад.

Доктори илмҳои сиёсӣ,
профессори кафедраи сиёсатшиносии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Зокиров Г.Н.

734025, ҶТ, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 17
zokirov.1959@mail.ru тел. 918 70 89 57

Имзои Г.Н. Зокировро тасдиқ мекунам.

Сардори идораи кадрҳо ва қисми махсуси ДМТ Э. Тавқиев

